

GUSTAVE FLAUBERT

Madame Bovary

deel 1

**Vertaald en toegelicht door Hans van Pinxteren
Met een nawoord van Joost Zwagerman**

**GROTE LETTER BIBLIOTHEEK
DEVENTER**

Aan Louis Bouilhet

Deel Een

I

Wij zaten in de studiezaal toen de rector binnenkwam, gevolgd door een *nieuwe* in burgerkleren en door een conciërge die een grote lessenaar droeg. Wie sliep werd wakker, en iedereen rees overeind alsof hij opschrok uit zijn werk.

De rector beduidde ons weer te gaan zitten, wendde zich tot de surveillant en zei zachtjes: 'Mijnheer Roger, ik heb hier voor u een leerling die voorlopig in de tweede komt. Als zijn werk en gedrag naar wens zijn, gaat hij door *naar de groten*, waar hij gezien zijn leeftijd thuishoort.'

De *nieuwe* was, half aan het oog onttrokken, in de hoek achter de deur blijven staan: een boerenjongen van een jaar of vijftien, een stuk groter dan één van ons. Zijn haar was recht langs zijn voorhoofd afgeknipt, als bij een koorknaap uit de dorpskerk, en hij maakte een gedweë, doodverlegen indruk. Hoewel hij niet breed in de schouders was, zat zijn groenlakense jasje

met zwarte knopen hem kennelijk te krap, en door het split van de manchetten puilden zijn polsen, die rood waren en doorgaans onbedekt bleven. Zijn benen, in blauwe kousen, staken uit een gelige, door bretels opgesjorde broek. Zijn zware, slecht gepoetste schoenen waren met spijkers beslagen.

Wij begonnen onze lessen op te zeggen. Hij was een en al oor, luisterde zo aandachtig als naar een preek, en durfde zelfs zijn benen niet over elkaar te slaan of ook maar te leunen op zijn elleboog. En toen om twee uur de bel ging, moest de surveillant hem waarschuwen vóór hij bij ons in de rij plaatsnam.

Als wij de klas binnenkwamen, gooiden wij gewoonlijk onze petten op de grond om sneller onze handen vrij te hebben. Je moest ze vanuit de deuropening onder de banken doorzeilen, met een klap tegen de muur aan, zodat er flink wat stof opstooft: dát was *de kunst*.

Maar deze handeling had hij of niet opgemerkt, of hij durfde niet mee te doen, want na het bidden zat de *nieuwe* nog steeds met zijn pet op zijn knieën. Het was een eigenaardig geval, zo een dat de kenmerken van berenmuts en kapoets, van sjako, bolhoed en slaapmuts in zich verenigt, kortom een van die armzalige ge-

wrochten die in hun nietszeggende lelijkheid iets diepzinnigs uitstralen, zoals het gezicht van een onnozele. Eivormig en verstevigd met baleinen begon het met een boordsel van drie worsten; daarboven wisselden, door een rode bies gemarkeerd, ruiten van fluweel en van konijnenbont elkaar af; ten slotte volgde een soort zak die uitliep in een kartonnen veelhoek, afgezoomd met een gecompliceerd patroon van tresband, en aan een lang en te dun koord hing een kwastje van gouddraad af, in de vorm van een eikel. De pet was nieuw, de klep glom.

‘Sta eens op,’ zei de leraar.

Hij stond op, zijn hoofddeksel viel. De hele klas begon te lachen.

Hij bukte zich om het ding op te rapen. Een buurman stootte hem aan met de elleboog, zodat de pet weer viel. Hij raapte hem nogmaals op.

‘Doe toch weg, die helm,’ zei de leraar, een geestige vent.

De leerlingen schaterden het uit, zodat de arme jongen in zijn verwarring niet meer wist of hij zijn pet nu in zijn hand houden, op de grond leggen of op zijn hoofd zetten moest. Hij ging weer zitten en legde hem op zijn knieën.

‘Opstaan,’ zei de leraar weer, ‘en vertel eens

hoe je heet.'

De *nieuwe* sprak stamelend en onverstaanbaar een naam uit.

'Nog eens!'

Weer klonk het gestamel van dezelfde lettergrepen, overstemd door het gejoel in de klas.

'Harder!' schreeuwde de leraar, 'harder!'

De *nieuwe* verzamelde nu al zijn moed, deed zijn mond wagenwijd open en galmde uit volle borst, alsof hij iemand riep: '*Charbovari.*'

Nu brak een kabaal los, een steeds groter spektakel, met gierende uithalen (er werd geloeid, geblaft, en boven het stampvoeten uit klonk telkens: *Charbovari! Charbovari!*). Het dijde uit tot een brij van klanken, kwam moeizaam tot bedaren en zette dan plotseling weer in over een rij banken, waar als een nasputterende voetzoeker nog een gesmoord gelach naklonk.

Gaandeweg, onder een regen van strafwerk, herstelde zich de orde in de klas, en toen de leraar, nadat de ander zijn naam had gedicteerd, gespeld en opnieuw gezegd, eindelijk wist dat hij Charles Bovary heette, moest de arme jongen meteen op de strafbank gaan zitten, vlak voor de kathedr. Hij kwam overeind, maar bleef toen weifelend staan.

‘Wat zoek je?’ vroeg de leraar.

‘Mijn pè...,’ zei de *nieuwe* bedeesd, en wierp schichtige blikken om zich heen.

‘De hele klas vijfhonderd regels!’ bulderde de leraar, en zijn woedende uitroep bedwong als een *Quos ego** een nieuwe uitbarsting.

‘Stil dan toch!’ vervolgde hij verontwaardigd, en wiste zijn voorhoofd af met een zakdoek die hij uit zijn baret had gehaald. ‘En de *nieuwe* schrijft twintigmaal het werkwoord *ridiculus sum** over.’

Daarna voegde hij er zachter aan toe: ‘Kom, die pet vind je wel weer, die is heus niet gestolen!’

De rust keerde terug. De hoofden bogen zich over de schriften en de *nieuwe* was twee uur lang een toonbeeld van kalmte, ook al werden er zo nu en dan met de punt van een pen propjes papier tegen zijn gezicht aan geschoten. Maar hij streek ze weg met zijn hand en bleef onbeweeglijk, met neergeslagen ogen zitten.

’s Avonds in de studiezaal haalde hij zijn morsmouwen uit zijn bank, ordende zijn spullen en linieerde zorgvuldig zijn papier. Hij zat zichtbaar te zwoegen en zocht gewetensvol alle woorden op in het woordenboek. Zonder twijfel had hij het aan dit blijk van goede wil

te danken dat hij niet een klas werd teruggezet, want hoewel hij de taalregels goed kende, was zijn zinsbouw onbeholpen. De beginselen van het Latijn waren hem bijgebracht door de dorpspastoor, omdat zijn ouders hem om financiële redenen zo laat mogelijk naar school hadden gestuurd.

Zijn vader, Charles Denis Bartholomé Bovary, was een gewezen assistent-bataljonsarts die rond 1812, na een schandaal in verband met de loting, gedwongen ontslag uit de dienst had genomen. Daarna had hij geprofiteerd van zijn charmes door terloops een bruidsschat van zestigduizend frank op te strijken, die zich aanbood toen de dochter van een manufacturier verliefd werd op zijn imponerend uiterlijk. Hij was een mooie man, een snoever die zijn sporen luid liet rinkelen, met brede bakkebaarden die overgingen in een grote knevel, altijd met ringen aan zijn vingers; en in zijn kleurige, opzichtige kledij leek hij net een ijzervreter met de zwierige manieren van een handelsreiziger. Na de voltrekking van het huwelijk teerde hij een paar jaar op het vermogen van zijn vrouw, at er goed van, stond laat op, rookte grote porseleinen pijpen, kwam 's avonds niet thuis voor de schouwburg uit was, en liep de

kroegen af. Zijn schoonvader stierf en liet weinig na; hij was verontwaardigd, ging zelf *in de handel*, verspeelde wat geld en trok zich terug op het platteland om te gaan *boeren*. Maar van de grond had hij al net zoveel verstand als van de katoentjes, op zijn paarden reed hij rond in plaats van ze voor de ploeg te spannen, zijn vaten cider tapte hij leeg voor eigen gebruik in plaats van ze te verkopen, het mooiste pluimvee op zijn erf verorberde hij zelf, en met het spek van zijn varkens vette hij zijn jachtlaarzen in. Hij kwam dan ook algauw tot het inzicht dat hij zich beter niet meer kon wagen aan enige vorm van speculatie.

Het lukte hem voor tweehonderd frank per jaar in een dorp tussen Caux en Picardië een woning te huren, half boerderij, half herenhuis; en vol spijt, verbitterd, wrokkend tegen de hemel en gebeten op de wereld, zocht hij al op zijn vijfenveertigste de eenzaamheid, omdat, naar zijn zeggen, de mensen hem tegenstonden en hij besloten had voortaan een vreedig bestaan te leiden.

Zijn vrouw was eertijds dol op hem geweest; maar door de serviele wijze waarop ze hem had bemind, had zij hem nog verder van zich verwijderd. Zo vrolijk als zij vroeger was, vol lief-

derijke toewijding, zo humeurig werd zij met het klimmen der jaren, wrang en prikkelbaar, als wijn die verschraalt en verandert in azijn. Wat had ze in het begin niet doorstaan zonder een klacht te uiten, toen ze zag hoe hij alle sletten uit het dorp naliep, en als hij 's nachts na een tocht langs wel twintig kotten bij haar kwam aanzetten, onbekwaam en stinkend naar de drank! Later, nadat haar trots in opstand was gekomen, werd ze gesloten en ze kropte haar woede op in een stoïcijns stilzwijgen waarin ze tot haar dood zou volharden. Zij was altijd in de weer, overal tegelijk. Zij ging naar de procureur, bezocht de rechter, herinnerde zich de vervaldatum van een schuldbrief en verkreeg uitstel van betaling. Thuis waste zij, streek en verstellde de kleren, hield toezicht op de werklui en betaalde hun rekeningen, terwijl meneer zich nergens druk om maakte, maar gedurig bij de haard zat te roken, af en toe spuwend in de as, slaperig en gemelijk, om slechts dan op te leven als hij iets op haar kon aanmerken.

Toen zij een kind kreeg, moest dit bij een min worden uitbesteed. Na zijn thuiskomst werd de kleine als een prins verwend. Zijn moeder gaf hem niets dan zoetigheid te eten, zijn vader liet hem rondlopen op blote voeten

en beweerde zelfs quasi-filosofisch dat het kind beter helemaal naakt kon opgroeien, zoals de jonge dieren. Wars als hij was van alle moederlijke bezorgdheid, zweefde hem een mannelijk ideaal van de kindertijd voor ogen, waarnaar hij zijn zoon wilde vormen: hij moest een harde, Spartaanse opvoeding krijgen, gericht op een robuuste gezondheid. Hij liet hem slapen in een onverwarmde kamer, leerde hem grote glazen rum drinken en processies beschimpen. Maar de jongen had een vreedzame inborst en de vader zag zijn inspanningen niet beloond. Zijn moeder nam hem overal mee naartoe, knipte poppetjes voor hem, vertelde sprookjes, hield eindeloze monologen vol melancholiek getinte grapjes en troetelwoordjes. In haar vereenzaamd bestaan projecteerde zij al haar vervlogen en gebroken trots op dit kind. Zij droomde van een grootse carrière voor hem, zag hem al bij waterstaat of in de magistratuur, voornaam, knap, geestig. Zij leerde hem lezen en zelfs, bij een oude piano die zij bezat, een aantal kleine romances zingen; maar de heer Bovary gaf geen zier om cultuur en verklaarde dat dit maar *verloren moeite* was! Waar moesten ze het geld vandaan halen voor zijn studie? Hoe konden ze ooit een ambt of een zaak voor